

Filozofická
fakulta

Univerzita Palackého
v Olomouci

Kontinentální filozofie v minulosti a současnosti

Sborník abstraktů konference (31. 10. – 1. 11. 2019)

Ivan Blecha (FF UPOL)

Heidegger a spor o místo v moderní architektuře

Martin Heidegger výrazně ovlivnil architektonické myšlení po druhé světové válce slavnou přednáškou pod názvem „Stavět, bydlet, myslet“. Rozvinul v ní svou koncepci „básnického bydlení“, které předpokládá šetrné zmocnění se krajinného místa, takže architektura se může za určitých okolností podílet na „vzcházení bytí“. Fenomenologicky orientovaná architektura se tak dostala do střetu s myšlenkami předválečné avantgardy, která se naopak chtěla místa zmocňovat prudkými gesty a funkcionalistickými programy. „Spor o místo“ v architektuře tak odráží zajímavý střet myšlenkových tradic v kontinentálním, ale i zámořském intelektuálním prostředí.

Viktor Zavřel (FHS UK)

Husserlova teorie objektu

V příspěvku se zaměřím na teorii zakladatele a prvního reprezentanta filosofického směru, který je souhrnně označován jako kontinentální filozofie, Edmunda Husserla. Pokusím se představit přínos jeho fenomenologického zkoumání pro pojetí

základního epistemologického termínu, tj. termínu objekt. V příspěvku se budu se soustředit výhradně na statickou fenomenologii (reprezentovanou především dvěma prvními svazky Idejí k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii), v jejímž rámci lze předmět považovat jednak za konstitutivní ideu v mém poznání, jednak za „běžný“ obsah mého poznávání. S pomocí prvního svazku by měl být představen koncept objektu jako regulativní ideje v lidském poznání, ve druhém svazku by měla být naznačena role objektu v konkrétním poznávání; v této části bude nastíněna především problematika smyslového vnímání (jakožto způsobu poznání sui generis), specifičnost tohoto vnímání v kontextu mentálních poznávacích aktů, teorie vjemu a jeho vztah k objektu.

Domnívám se, že řešení naznačené dichotomie může představovat spojení smyslových aktů s akty „duševními“, přičemž neodmítá skutečnost, že vyšší poznávací činnosti mají základ v činnosti smyslové. Příspěvek by měl také naznačit možnost problematizace pojetí fenomenologie jako filosofie navýsost subjektivistické. Měl by ukázat, že Husserlova zkoumání objektu představují srozumitelný, a především svébytný přínos při analýze fundamentálních epistemologických termínů.

Barbora Michlová (FF OU)

Interpretace filosofického a uměleckého díla Adriany Piper

Adrian Piper můžeme nazvat fenoménem, jelikož se stala první afroamerickou konceptuální umělkyní/performerkou a zároveň filosofkou. Kombinace profesního zaměření na teoretickou a praktickou oblast není nikterak neobvyklá, nicméně plnohodnotné zastoupení této současné filosofky a umělkyně v obou sférách je mimořádné, což dokazuje i mezinárodní respekt její práce. V českém akademickém prostředí však existuje povědomí jen o její umělecké činnosti, nikoli však o jejím filosofickém smýšlení.

Důležitým zdrojem filosofických myšlenek Piper se stal Immanuel Kant, tedy především jeho ústřední spis Kritika čistého rozumu, který považuje za klíčový pro porozumění jeho následující Kritiky praktického rozumu a Kritiky soudnosti. Její vlastní interpretace díla tohoto německého filosofa dala vzniknout osobitým, pozoruhodným úvahám, které se mimo jiné zaměřují na postavení a život člověka ve společnosti. Tento příspěvek má za cíl na základě analýzy a interpretace předem zvolených uměleckých děl objasnit a přiblížit některé filosofické myšlenky Piper, které se značnou částí dotknou právě již zmíněné filosofické antropologie.

Robin Pech (FF UK)

Rétorická dimenze Kantovy kritické filozofie

Filozofie se tradičně vymezuje vůči rétorice. Co však filozofii s rétorikou odedávna spojuje, je vztah k řeči. Filozofii lze společně s rétorikou řadit do oboru slovesných umění. Rétorika je uměním řeči, která přesvědčuje, filozofie uměním řeči, která odkrývá pravdu. Tradiční rozdíl mezi filozofií a rétorikou se tak zakládá na rozlišení mezi pravdou a přesvědčivostí. Dějiny filozofie nabízejí řadu příkladů, jak vztah mezi pravdou a přesvědčivostí pojmout. Obvykle se ale tento vztah pojímal tak, aby na jeho základě bylo možné filozofii vymezit proti rétorice. Toto pojetí nacházíme také v textech Immanuela Kanta. Kantův projekt kritické filozofie je z tohoto hlediska možné interpretovat jako pokus o *purifikaci* filozofie a její oddělení od rétoriky. Když ale Kant vymezuje filozofii proti rétorice, upadá do zjevného rozporu. Kritická filozofie totiž napomáhá uskutečnit ideje osvícenství. Pomáhá šířit světlo rozumu. Šíření všeobecné osvěty však vyžadovalo účinné propojení filozofie s rétorikou, pravdy s přesvědčivostí. Protože je kritická filozofie orgánem osvícenství, získává tím svoji rétorickou dimenzi. Rétorickou dimenzi Kantovy kritické filozofie lze blíže ilustrovat na jeho pojetí podstaty a funkce filozofického spisu.

Daniel Štěpánek (FF MU)

Nepředmětný rozměr konceptualizace „boha“ v Hejdánkově kritice Balabána

V české filosofii druhé poloviny 20. století je možné nalézt dva přední přístupy, které uvažují o bohu z pohledu jeho nezpředmětnosti (tj. nemyslitelnosti a nevyjádřitelnosti). Jeden je možné nazvat teologickým, druhý méontologickým. Představitelem prvního je Milan Balabán, který v 80. letech sepsal esej, věnující se nepředmětnosti boha z teologické perspektivy. Druhý přístup zastává Ladislav Hejdánek, jehož méontologická perspektiva uvažuje samu nemožnost terminologické uchopitelnosti boha (kvůli čemu trvá na uvádění uvozovek - „bůh“).

Ve svých dosud nezveřejněných zápiscích, shrnutých pod označením *Myšlenkové deníky*, Hejdánek vyzdvihuje specifičnost nepředmětného rozměru Balabánova přístupu, aby v odlišnosti vůči němu zdůraznil své pojetí nepředmětnosti. Na této konfrontaci teologie a méontologie je možné ilustrovat jednak význam specificky českého myšlenkového vývoje v možnosti konceptualizace boha (resp. „boha“), a jednak možnost překročení teologické konceptualizace.

Příspěvek si klade dva cíle. Zaprvé, popsat Balabánův a Hejdánkův přístup, ukázat, v čem každý z nich nachází „nepředmětný rozměr“ a jak se liší teologická konceptualizace boha od méontologické. Zadruhé, na vzájemné odlišnosti ilustrovat důvody, pro které má Hejdánkův méontologický přístup k „bohu“ nepopíratelné výhody před Balabánovým.

Dalimil Ševčík (FF UPOL)

Antigoné: Hegel, nebo Kierkegaard?

Předmětem příspěvku je filosofická reflexe Sofokleova dramatu Antigoné, jak ji nacházíme u G. W. F. Hegela (Fenomenologie ducha, Estetika) a S. A. Kierkegaarda (Buď, anebo, část Reflex antického tragičnu v tragičnu moderním). Podle Hegela je tragický rozpor Antigony příliš vzdálený modernímu vědomí a tomu, jak samo sebe uchopuje. Antičtí Řekové chápou člověka jako součást obce a jejích zákonů, stejně jako součást světa a jeho (božských) zákonů. (Právě tyto dva zákony představují u Sofoklea dramatický rozpor.) Moderní individuum, samostatné a absolutně svobodné, naproti tomu zákony samo teprve tvoří. Byť by se jim i podřídilo, jen tím dokáže vlastní svobodu.

S tímto výkladem by Kierkegaard zřejmě souhlasil. Ukazuje nicméně, že Antigoné má co říci také divákovi jeho doby. Možná i proto, aby si uvědomil, že romantické pojetí osoby je přinejmenším nesamozřejmé, ne-li pokřivené...

V příspěvku oba výklady krátce porovnáám, ukážu, v čem spočívá jejich relevance pro dnešního čtenáře, a v neposlední řadě zhodnotím, nakolik mohou být adekvátní ve světle současných interpretací. Závěrem připojím několik poznámek k filosofické relevanci dramatického díla.

Martin Jabůrek (FF UPOL)

Proč nemluvit o „kontinentální filosofii“

Pojem „kontinentální filozofie“, tak jak je v posledních desetiletích používán, vyvolává dojem, že filozofie je přinejmenším od poloviny dvacátého století rozdělena na dvě nesourodé poloviny. Každá z těchto polovin jako by měla své vlastní cíle a možnosti, řídila se vlastními vnitřními pravidly a před každou z nich jakoby stála odlišná budoucnost. Ve svém příspěvku se snažím doložit, že i když nesporně existuje rozdílná filozofická tradice, je toto rozdělení ve své podstatě iluzorní a lpění na něm,

že poškodzuje filozofii jako takovou. Pokusím se analyzovat, co vedlo ke vzniku tohoto domnělého rozdělení, stejně jako popsat podmínky možného znovusjednocení, neboť spolu se Simonem Critchleyem se domnívám, že „překonání průrvy, sjednocení poznání a moudrosti mezi oběma přístupy je podmínkou veškerého filozofování“. Řešení problému jednoty filozofie umožní odpovědět na otázku, čím dnes filozofie je a čím ještě může být.

Roman Stančo (FF KU)

Spredmetnenie šifry Ježiša Krista v existenciálnej filozofii K. Jaspersa

Hlavná téza príspevku: Nemožnosť spredmetnenia šifry transcencie – konkrétne šifry J. Krista vychádzajúc z rekonštruovaných intencií K. Jaspersa. Cieľom príspevku je poukázať na hranice racionality (subjekt-objektový rozštep – „die Subjekt-Objekt-Spaltung“), ktoré budú slúžiť k uvedomeniu, že jedinou cestou k transcencii je cesta šifier transcencie. Z daného cieľa autor bude poukazovať na základnú Jaspersovu chybu, ktorou spredmetnil šifru transcencie – J. Krista, tým, že ju rozšifroval. V prvej časti príspevku sa bude autor pokúšať o interpretáciu hraníc racionality – subjekt-objektový rozštep, s ktorými súvisia možnosti myslenia obklopujúce „das umgreifende“ – empirické jestvovanie, vedomie vôbec, duch a existencia. V druhej časti príspevku sa autor zameria na šifry transcencie, ktoré sú jedinou možnou cestou k transcencii. V tretej časti príspevku bude autor demonštrovať šifru J. Krista na pozadí myslenia K. Jaspersa a následne poukáže na logickú chybu, ktorej sa dopúšťa K. Jaspers, keď šifru J. Krista predstaví ako šifru samotnú: „... v dejinách raz medzi Židmi povstal taký človek, ktorý je šifrou samou, šifrou toho, že dokonalá pravda, keby sa chcela presadiť vo svete, bude usmrtená, a že v Kierkegaardovskom zmysle na tom my všetci máme alebo môžeme mať nepreniknuteľnú účasť.“ Autor príspevku nepredstavuje filozoficko-teologický koncept šifry J. Krista, skôr poukazuje na nekoherentnosť alebo až negatívnu zaujatosť myšlienok K. Jaspersa, ktoré sa dotýkajú šifry transcencie J. Krista. Autor sa snaží poukázať na fundamentálne myšlienky K. Jaspersa, ktoré v tretej časti rekonštruuje kvôli logickej chybe, ktorou Jaspers spredmetňuje najväčšiu šifru západnej civilizácie J. Krista.

Daniela Tkačíková (FF UPOL)

Vcítenie a Lebenswelt

Vcítenie ako odpoveď na otázku ako rozumieme druhým má vo fenomenologickej tradícii významné miesto. Ako jedna z prvých sa tejto témy zhostila v 20. rokoch 20. stor. Edita Steinová, ktorej dizertačná práca na tému vcítenia je dodnes unikátnym príspevkom k problematike. Vývoj fenomenológie však ukazuje, že Steinovej popis vcítenia naráža na svoje limity akonáhle odhalíme komplikovanejšiu štruktúru intersubjektívnych aktov. Na túto štruktúru poukázal už Edmund Husserl popisom komprehenzívnych aktov. Jeho poukaz nás privádza ku motívu Lebensweltu, ako bytostnému faktu nášho života, ktorý musíme pri analýze problému vcítenia a intersubjektivity zohľadniť. Cieľom môjho príspevku je tak cez vývoj fenomenologického myslenia sproblematizovať Steinovej chápanie vcítenia, rozšíriť a korigovať ho. Budem pri tom vychádzať najmä z diela Edmunda Husserla a Medarda Bossa, ktorých spája akcent na Lebenswelt, ako základnú os všetkých intersubjektívnych aktov. Práve dynamické zohľadnenie prítomnosti Lebensweltu je pre problém vcítenia tým kľúčovým prvkom, ktorý ho privádza k lepšiemu situovaniu vo fenomenologickej tradícii, a tak aj k jeho plnšiemu pochopeniu.

Hynek Kaplan (FF UHK)

Adornova negativní epistemologie

Adornova kritika epistemologie tak, jak ji podává zejména v knize *Negative Dialektik*, ale také dříve v inaugurační přednášce *Die Aktualität der Philosophie* a v článku *Zu Subjekt Und Objekt*, nemá za úkol pouze negovat předchozí tradici, ale je kritikou metodickou. Jako taková se stává principem Adornovi vlastní negativní epistemologie, v jejímž základě stojí reformovaná hegelovská dialektika. Na základě reflexe předchozích tradic, zejména Hegelovi filosofie, představím Adornovu negativní epistemologii jako svébytnou teorii, která má co říct k současné debatě mezi realismem a relativismem. Ukážu, že základním sporem této debaty je neshoda o tom, který z prvků dualismu *subjekt-objekt* má mít navrch a pohlit prvek opoziční tak, aby byl dualismus překonán. Originalita Adornova přístupu spočívá v tom, že dualismus naopak zachovává: zkušenost nelze chápat jinak než jako rozdělenou mezi subjekt a objekt, je však potřeba přistoupit k tomuto vztahu zcela odlišně. Špatně pochopená podle něj tedy není podstata zkušenosti, ale *vztah* mezi subjektem a objektem, v němž se zkušenost odehrává, stejně jako *význam*, jaký pro

tento vztah má každý z jeho členů. Poznání je u něho potom chápáno jako dějinně a sociálně podmíněný proces, v němž si objekt zachovává primát.

Jan Thümmel (FF UPOL)

Mezi Schellingovou mytologií rozumu a rozumem mytologie

S pojmem mytologie a mýtu se v Schellingově filozofii setkáváme jak na samém počátku jeho filozofického vývoje, tak na jeho konci. Tyto pojmy používá v mnoha ze svých spisů. Při jejich analýze v různých vývojových etapách tohoto filozofa narážíme na odlišné použití a zdroje. Schelling se při používání pojmu mýtu a mytologie pohybuje mezi filozofií německého idealismu a romantismem.

Schellingova filozofie nepředstavuje jednotnou koncepci mýtu a mytologie. Ve svém příspěvku se pokusím ukázat, jak Schelling s těmito pojmy pracuje, jak se tyto skrze jeho myšlení vyvíjí a z jakých zdrojů a tradic čerpá. Příspěvek ukáže zásadní posun v Schellingově myšlení, začínajícího mytologií rozumu – uměle vytvořeného narativu, který zprostředkovává apriorní poznání přístupnou formou vyprávění (spisy raného Schellinga). Dále se pojem mytologie a mýtu vyvíjí společně se Schellingovou filozofií přes tzv. *Freiheitschrift* a *Věky světa* a končí v analýze rozumu mytologie. Tato Schellingova metoda odkrývá za závojem mýtu pravdy, které jsou zakryty (Schellingovy pozdní přednášky o mytologii).

Ondřej Starý (PedF UK)

Hejdánkovo pojetí časovosti mezi Heideggerem a Patočkou

Předložený příspěvek se snaží vysvětlit Hejdánkovo pojetí časovosti na pozadí konceptů časovosti raného Heideggera a Jana Patočky, přičemž naše ambice nespočívá pouze v ukázce myšlenkových paralel a rozdílů v dílech zmíněných autorů, nýbrž si klade za cíl poukázat na problematičnost Hejdánkovy méontologické koncepce, která je díky samotné podstatě méontologie velmi interpretačně otevřená, zároveň se ale pokouší čas striktně rozdělit na již danou, předmětnou přítomnost a transcendentní, nepředmětnou budoucnost.

Naznačené výzkumné pole nám v rámci příspěvku rovněž umožní ve zkratce explikovat Heideggerovu fundamentálně-ontologickou pozici interpretovanou z jeho díla *Bytí a čas* (kde je dle našeho soudu téma času ve smyslu časovosti nejdetailněji rozvinuto) a Patočkovu pozici převážně interpretovanou z textu *Studie o času I.* (kde

se Patočka snaží nechávat své fenomenologické učitele v pozadí a opírá se o širokou škálu moderních autorů např. Bergson, Brentano, Whitehead, James), což nám dovolí ukázat mantinely zmíněných pozic a předložit alternativní a mnohdy svéráznou perspektivu méontologie.

Radan Elischer (FF MU)

Bachelardův nový vědecký duch

Francouzský filosof Gaston Bachelard je v našem prostředí znám zejména svou tvorbou zabývající se poetickou imaginací. V důležité části svého díla se však věnuje především epistemologii a filosofii vědy. V následujícím příspěvku tak bude nastíněna Bachelardova originální koncepce nového vědeckého ducha, jejímž základem jsou převratná dobová témata na poli vědy, zvláště teorie relativity a kvantová mechanika, pro jejichž náležitou reflexi Bachelard staví svůj program v oblasti epistemologie, přičemž rozvíjí novou formu racionálního uchopování vědeckého vývoje. S akcentem na Bachelardovo tvrzení, že věda vytváří filosofii, se tak budeme snažit i ukázat Bachelardovy úvahy na nahrazení intuitivních a bezprostředních metafyzik metafyzikami rektifikovanými a diskursivními, což činí hlavně prostřednictvím nového uchopování tradičních představ jako je např. newtonovská mechanika, euklidovská geometrie či karteziánská epistemologie. V rámci Bachelardovy historické epistemologie představíme též jeho hodnotící pohled na dějinný vývoj lidského myšlení včetně Bachelardova, především psychologického, pojmu epistemologické překážky, které musí lidský duch překonávat, aby se stal vskutku duchem vědeckým. Intencí příspěvku je, kromě přiblížení posluchačům této v českém prostředí méně reflektované oblasti Bachelardovy filosofie, také poukázat na přesah Bachelardova přístupu v oblasti filosofie vědy i směrem k současným možnostem jejího nahlížení.